

دانشگاه کردستان

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی
گرایش فقه شافعی

عنوان:

مسائل مستحدثه در آثار علامه عبدالکریم مدرس

پژوهشگر:

مطلب یوسفی فر آغبلاغ

استاد راهنما:

دکتر نوید نقشبندی

استاد مشاور:

عبدالله رسولنژاد

شهریورماه ۱۳۹۶

برای حقوق پدیدآوران

دانشگاه کردستان
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی
گرایش فقه شافعی

عنوان:

مسائل مستحدثه در آثار علامه عبدالکریم مدرس

پژوهشگر:

مطلب یوسفی فر آغبلاغ

استاد راهنما:

دکتر نوید نقشبندی

استاد مشاور:

عبدالله رسولنژاد

شهریور ماه ۱۳۹۶

بسمه تعالی

* تعهد نامه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه کردستان در انجام پایان نامه *

اینجانب مطلب یوسفی فر آغبلاغ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته فقه شافعی متعهد میشوم:

- ۱- صداقت، امانتداری و بی طرفی را در انجام پژوهش و انتشار نتایج حاصل از آن رعایت نمایم.
- ۲- در نگارش نتیجه پژوهش های حاصل از موضوع پایان نامه، از باز نویسی نوشته های دیگران بدون ذکر منبع، بازی با الفاظ، زیاده نویسی، کلی گویی و جزم اندیشی و تصرف گرای پرهیز نمایم و نتایج پژوهشی خود را در موعد مقرر وبا اطلاع استاد راهنما منتشر نمایم.
- ۳- تمامی یافته های مستخرج از پایان نامه متعلق به دانشگاه کردستان بوده و لازم است در کلیه مقالات مستخرج از آنها نام دانشگاه کردستان را تحت عنوان ((دانشجوی دانشگاه کردستان)) یا ((دانش آموخته دانشگاه کردستان)) ذکر نمایم.
- ۴- در انتشار مقالات نام استاد (استادان) راهنما و استاد (استادان) مشاور را در لیست مولفین مقاله ذکر نمایم و از آوردن اسامی افرادی که نقش موثری در انجام پژوهش نداشته اند، جداً خودداری نمایم.
- ۵- در بخش سپاسگزاری مقاله، از تمامی افراد وسازمانهایی که در اجرای پژوهش مساعدتی مبذول داشته اند با ذکر نوع مشارکت تشکر و قدر دانی نمایم.
- ۶- از انتشارهم پوشان یا ارسال همزمان یک مقاله به چند مجله ویا ارسال مجدد مقاله چاپ شده به مجلات دیگر خودداری نمایم.
- ۷- در صورت عدم رعایت موارد مذکور، دانشگاه کردستان مجاز خواهد بود تا برابر مقررات اقدام نماید.

امضاء دانشجو

دستورالعمل نحوه برخورد با موارد تخطی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در هنگام انتشار

نتایج پژوهش

- ۱- در موارد زیر دانشگاه کردستان با مجله مربوطه مکاتبه و درخواست خارج نمودن مقاله را نموده و موضوع را به محل کار یا تحصیل بعدی دانشجو اطلاع خواهد داد.
الف - چاپ مقاله بدون اطلاع و تأیید استادان راهنما،
ب- چاپ نتایج حاصل از پژوهش های انجام شده در دانشگاه کردستان بدون ذکر نام دانشگاه
- ۲- در صورت احراز تخلف از سایر موارد درج شده در تعهد نامه دانشجویی، دانشگاه ضمن مکاتبه با مجله مربوطه، حسب مورد تصمیم گیری خواهد نمود.

دانشگاه کردستان
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان نامه ارائه شده به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (MA) در رشته فقه شافعی

عنوان:

مسائل مستحدثه در آثار علامه عبدالکریم مدرس

پژوهشگر:

مطلب یوسفی فر آغبلاغ

در تاریخ ۱۳۹۶/۰۶/۲۷ توسط کمیته تخصصی و هیأت داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با
نمره ۱۹/۸۰ و درجه عالی به تصویب رسید.

هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبۀ علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر نوید نقشبندی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر عبد الله رسولنژاد	استادیار	
۳- استاد داور داخل گروه	دکتر وریا حفیدی	استادیار	
۴- استاد داور خارج گروه	دکتر رئوف رهنمون	استادیار	

مهر و امضا مدیر گروه   مهر و امضا معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه

تقدیم به

روح مادر مرحوم که همواره در عرصه‌ی تحصیل مشوق من بود.

وبه پدر زحمتکشم که پشتوانه گر... _ مایه دلگرمیم بود

وبه همسر دلسوز و صبورم که در تمام مراحل زندگی خصوصاً، در دوران تحصیل قوت قلب و یاور من بوده اند.

و همچنین به تمام اساتید و دوستانی که از ابتدای تحصیل برایم زحمت کشیده‌اند و افق‌های روشن علم را به رویم گشودند.

تشکر و قدردانی

ایزد منان را شاکرم که توفیق اتمام این پایان نامه را نصیب حقیر گردانید، در این راستا مدیون لطف و راهنمایی استاد فاضل و گرامی جناب دکتر نوید نقشبندی هستم؛ که به عنوان استاد راهنما در طول نگارش و تحقیق با سعه صدر، زحمات بنده را تحمل نمود همچنین از استاد عبدالله رسول نژاد به عنوان استاد مشاور، نیز تشکر می‌نمایم که در حد وسع مرا یاری دادند. در نهایت از دوست گرامی آقای محمد احمدیان عزیز که در این راستا نهایت همکاری داشتند. بسیار سپاسگزارم.

چکیده

علامه عبد الکریم مدرس از برجسته‌ترین و پرکارترین فقهای کردستان و عراق در دوران معاصر می‌باشد. ایشان بیش از شصت اثر، در زمینه‌های مختلف علوم شرعی، ادبی و غیره به زبانهای کردی، عربی و فارسی از خود به یادگار گذاشته‌اند. همچنین تعلیم صدها طلبه از نقاط مختلف کردستان، عراق و کشورهای دور و نزدیک بخشی دیگر از فعالیت‌های ایشان بوده است. غیر از این موارد، علامه مدرس در زمینه‌ی فتوا بخصوص در زمان تولیت ریاست مجمع افتای عراق محل رجوع عام و خاص بوده است و مجله‌ی التریبۃ الاسلامیه به منبعی برای استفتاءات مردم و پاسخگویی ایشان و همکاران وی تبدیل گشته است. از میان فتاوی علامه مدرس، پاسخگویی به مسائل مستحدثه از بخشهای مهم آن است. تحقیق و بررسی این بخش از فتاوی ایشان سبب آشنایی با رویکردهای فقهی و روش استنباطی ایشان در زمینه‌ی مسائل مستحدثه می‌گردد. برای تحقق این اهداف در تحقیق حاضر در حد و وسع با بررسی آثار مختلف علامه مدرس به روش کتابخانه‌ای مبنی بر شیوه توصیفی- تحلیلی از نوع تحلیل محتوا، به بررسی مسائل مستحدثه در آثار علامه مدرس پرداخته می‌شود که مهمترین نتایج حاصل شده به شرح ذیل می‌باشد. اول اینکه مسائل مستحدثه در آثار ایشان بیشتر در قالب فتوا به آن پرداخته شده است. دوم اینکه ثابت گردید ایشان در پاسخگویی به مسائل مستحدثه از منابع مختلف فقهی مذاهب چهارگانه‌ی اهل سنت و جماعت استفاده نموده و گاهی با رجوع مستقیم، به قرآن و احادیث استناد کرده و رأی خود را بیان نموده‌اند. سوم اینکه روشن گردید که شیوه و ترتیب غالب ایشان در پاسخگویی به مسائل اول رجوع به اقوال متأخرین شافعیه، و بعد سه مذهب دیگر، و در نهایت اجتهاد بر مبنای مقاصد شریعت با توجه ویژه به قاعده‌ی سد ذرایع و قاعده‌ی تقدیم دفع مفسد بر جلب مصالح بوده است که از جمله مصادیق این امر فتاوی ایشان در مسأله‌ی حرمت اخذ ربا از سپرده‌های بانکی دولت‌های اسلامی و دولت‌های غیر اسلامی، فتوا بر جواز کشتار صنعتی به شرط تسمیه حین روشن کردن دستگاه برقی، فتوا بر جواز مصرف قرص برای تأخیر قاعدگی زنان در مناسک حج، و جواز حکم احرام مسافران حج در هواپیما، می‌باشد.

کلمات کلیدی:

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ح	چکیده.....
۱	مقدمه.....
۲	الف) بیان مسأله.....
۵	ب) پرسش‌های تحقیق.....
۵	ج) اهداف تحقیق.....
۵	د) مبانی نظری و پیشینه.....
۶	ه) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق.....
۶	و) روش شناسی.....
۷	ز) ساختار تحقیق.....
۸	فصل اول: تبیین کلیات و مفاهیم اساسی
۹	۱- ۱- مسائل مستحدثه و برخی از مباحث مرتبط با آن.....
۹	۱- ۱- ۱- مسائل مستحدثه از نظر لغوی و اصطلاحی.....
۹	۱- ۱- ۲- نگاهی کلی به مسائل مستحدثه و تاریخچهی آن.....

- ۱- ۱- ۳- تعریف لغوی و اصطلاحی فتوی، مفتی و مستفتی..... ۱۱
- ۱- ۱- ۴- اهمیت فتوی در شرع مقدس اسلام..... ۱۲
- ۱- ۱- ۵- شرحی مختصر بر اجتهاد و تقلید، و اتباع..... ۱۳
- ۱- ۱- ۶- اهمیت بررسی مسائل مستحدثه..... ۱۵
- ۱- ۲- اصطلاحات معمول در میان علماء برای مسائل مستحدثه..... ۱۶
- ۱- ۲- ۱- فقه النوازل..... ۱۶
- ۱- ۲- ۲- حوادث (احداث)..... ۱۷
- ۱- ۲- ۳- الوقعات (وقایع)..... ۱۷
- ۱- ۲- ۴- مستجدات..... ۱۷
- ۱- ۲- ۵- الفتاوی..... ۱۷
- ۱- ۳- کتابهایی در موضوع مسائل مستحدثه در مذاهب اربعه..... ۱۸

۲۲

فصل دوم: شرح حال و آثار علامه مدرس

- ۲- ۱- زندگی‌نامه‌ی علامه عبد‌الکریم مدرس..... ۲۳
- ۲- ۱- ۱- نگاهی کلی به زندگی علامه عبد‌الکریم مدرس..... ۲۳
- ۲- ۱- ۲- اتوبیوگرافی علامه مدرس..... ۲۴
- ۲- ۱- ۳- سفرهای استاد مدرس در راستای فراگیری و تعلیم علوم دینی.... ۲۸
- ۲- ۲- آثار علامه مدرس..... ۳۲
- ۲- ۲- ۱- در زمینه‌ی تفسیر و علوم قرآنی..... ۳۲
- ۲- ۲- ۲- در زمینه‌ی علم فقه و اصول فقه..... ۳۳
- ۲- ۲- ۳- در زمینه‌ی زبان و ادبیات عربی..... ۳۴

۲-۲-۴- آثار استاد در زمینه علم کلام یا عقیده..... ۳۴

۲-۲-۵- آثار استاد در تراجم و شخصیات برجسته‌ی ملت کُرد در تاریخ اسلام
..... ۳۵

۲-۲-۶- دیگر آثار استاد با زبان کردی..... ۳۶

فصل سوم: تحلیل و بررسی فتاوی علامه مدرس ۲۸

پیشگفتار..... ۳۹

۳-۱- حکم برگزاری مراسم و جشن مولودی..... ۴۰

۳-۱-۱- دیدگاه مخالفان برگزاری مراسم و جشن مولود نامه..... ۴۱

۳-۱-۲- دلایل عدم جواز مولودی..... ۴۱

۳-۱-۳- دیدگاه موافقان برگزاری مراسم و جشن مولودی..... ۴۱

۳-۱-۴- رأی استاد مدرس نسبت به برگزاری مراسم و جشن مولودی..... ۴۳

۳-۲- حکم احرام مسافران حج در هواپیما..... ۴۶

۳-۲-۱- رأی استاد مدرس نسبت به احرام مسافران حج در هواپیما..... ۴۹

۳-۳- حکم مصرف قرص برای تاخیر قاعدگی زنان در مناسک حج..... ۴۹

۳-۳-۱- ادله جمهور در اشتراط طهارت در صحت طواف..... ۵۰

۳-۳-۲- ادله احناف در عدم اشتراط طهارت در صحت طواف..... ۵۰

۳-۳-۳- رأی استاد مدرس در مورد مصرف قرص تاخیر قاعدگی زنان در
طواف..... ۵۱

۳-۴- حکم ذبح در کشتارگاه های صنعتی..... ۵۲

۳-۴-۱- رأی استاد مدرس درباره ذبح در کشتارگاه های صنعتی..... ۵۲

۳-۵- حکم تصویر عکاسی (فوتوگرافی)..... ۵۲

- ۳- ۵- ۱- قول گروه اول ۵۳
- ۳- ۵- ۲- قول گروه دوم ۵۴
- ۳- ۵- ۳- دلایل مورد استناد گروه اول ۵۴
- ۳- ۵- ۴- دلایل مورد استناد گروه دوم ۵۵
- ۳- ۵- ۵- دیدگاه علامه مدرس بر حکم تصویر عکاسی ۵۷
- ۳- ۵- ۶- بیان قول راجح و تحلیل مسأله ۵۷
- ۳- ۶- رأی استاد مدرس درباره سود بانکی و سرمایه گذاری در بانک‌های غیر
مسلمانان ۵۷
- ۳- ۷- حکم تلقیح مصنوعی ۵۹
- ۳- ۷- ۱- اقوال علمای اسلامی در ارتباط با تلقیح مصنوعی ۶۰
- ۳- ۷- ۲- دلایل مورد استناد گروه اول ۶۱
- ۳- ۷- ۳- دلایل مورد استناد گروه دوم ۶۱
- ۳- ۷- ۴- دلایل مورد استناد گروه سوم ۶۳
- ۳- ۷- ۵- استدلال گروه چهارم ۶۳
- ۳- ۷- ۶- رأی استاد مدرس در مورد تلقیح مصنوعی ۶۴
- ۳- ۷- ۷- تحلیل قول علامه مدرس و بیان قول راجح ۶۵
- ۳- ۸- رأی علامه مدرس پیرامون احکام فقهی ثبت زمین و اخذ سند مالکیت
اراضی سواد العراق ۶۶
- ۳- ۹- فتاوی علامه مدرس نسبت به مسائل سیاسی معاصر ۶۸
- ۳- ۹- ۱- دیدگاه علامه مدرس نسبت به سیاست ۶۸
- ۳- ۹- ۲- فتاوی علامه مدرس نسبت به اشغال عراق توسط آمریکا ۷۱

- ۳- ۹- ۳- فتوای علامه مدرس نسبت به عملیات استشهادی..... ۷۵
- ۳- ۹- ۴- حکم عملیات استشهادی..... ۷۹
- ۳- ۱۰- ۱- انواع عملیات استشهادی..... ۷۹
- ۳- ۱۰- ۱- نوع اول از عملیات استشهادی..... ۷۹
- ۳- ۱۰- ۲- نوع دوم از عملیات استشهادی..... ۸۳
- ۳- ۱۰- ۳- تحلیل فتوای علامه مدرس بر عملیات استشهادی معاصر..... ۸۸
- ۳- ۱۰- ۴- تبیین و تشریح قول راجح بر عملیات استشهادی معاصر..... ۸۹

فصل چهارم: نتیجه گیری ۹۳

- ۴- نتیجه گیری..... ۹۴
- پیشنهادهات..... ۹۶
- منابع..... ۹۷
- منابع فارسی..... ۹۷

مقدمه

یکی از ویژگی‌های دین مبین اسلام همگامی با سیر و حرکت زمان و همراهی با مقتضیات زمان و مکان است. امروزه درجهان، شاهدیم که توسعه و پیشرفت تکنولوژی لحظه ای اتفاق می‌افتد. تغییرات در تمام عرصه‌های زندگی به وضوح به چشم می‌خورد. به طور مداوم مسائل جدیدی رخ می‌دهند که آثار دینی برای آنها مترتب است. فقهای اسلام به این نوع امور، مسائل مستحدثه می‌گویند. دین اسلام که مدعی سعادت و نجات انسانها است؛ یکی از ویژگی‌هایش، جهان شمولی است که تمام جوانب زندگی را در برمی‌گیرد اگر موردی دینی پیش آید و ما از پاسخ آن عاجز مانسیم نقص از ماست که در این زمینه کوتاهی نموده ایم. به همین خاطر در طول تاریخ فقه اسلامی، فقیهان در این راستا احساس مسئولیت نموده و توانسته‌اند به نحو احسن ایفای وظیفه نمایند و تمام حوادث و مسائل شرعی را از ادله‌ی شرعی استنباط و استخراج نمایند. آنچه معلوم و بدیهی است از زمان پیوستن سرزمین کردستان به قلمرو اسلام، ملت کرد هم با جان و دل همگام با سایر ملت‌های دیگر در سنگر علم و دانش سهیم بوده و بعضی اوقات هم گوی سبقت را در میدان برخی علوم از آن خود نموده است. یکی از ستارگان آسمان علم و دانش در قرن معاصر، مرحوم استاد مدرس بودند که از آثار و تالیفاتش نمایان است؛ در مذهب امام شافعی تخصص و تبحر زیادی داشت که بدون شک، به درجه مجتهد فتوا و ترجیح رسیده بود. ایشان سال‌ها مفتی کشور عراق بود. کثرت فعالیت‌های علمی وی، او را به یکی از معدود عالمان ذو ابعاد عصر خود بدل کرده بود. تالیفات وی به زبان‌های کردی، عربی و فارسی می‌باشند. شهرت استاد مدرس بیشتر به خاطر تخصص ایشان در زمینه فقه مذهب امام شافعی است. استاد مدرس هم همچون علمای معاصر نسبت به مسائل مستحدثه بی تفاوت نبوده بلکه در این زمینه فعالیت داشته است. مواردی از این مسائل، در تفسیر ارزشمندش به نام مواهب الرحمن وجود دارند. و قسمتی از آنان هم، در مجله‌ی التریبیه الاسلامیه وجود دارد و باقی موارد هم در باقی آثارش به صورت پراکنده به چشم می‌خورند که در این زمینه سعی کردیم به بررسی و تحلیل آنان بپردازیم.

الف) بیان مسأله

دین مبین اسلام دینی جاودانه و جهانی است. برای تمام ابعاد زندگی برنامه دارد و جوابگوی همه خواسته ها و نیاز های مادی و معنوی است. در هر عصر و زمانی برای مردم حوادث و مسائل جدیدی پیش می‌آیند که در زمانهای قبلی وجود نداشته است. مجتهدان و فقهای اسلامی همواره در طول زمان به تبیین احکام شرعی و استخراج و استنباط احکام وقایع از ادله شرعی پرداخته اند؛ و علم اجتهاد در طول تاریخ فقه اسلامی توانسته است در فروع تازه و حوادث نوین نقش خود را ایفا کند.

مسائل مستحدثه حوادثی هستند که در خصوص آنان نص و اجتهادی وجود نداشته باشد. امروزه موضوعاتی مانند: اسکناس، چک بانکی، اوراق بهادار، حق ابتکار یا اختراع، تلقیح مصنوعی جزء مستحدثات به حساب می‌آیند. فقیهان مسائل نوظهور و جدید را با اصطلاح "النوازل، الوقعات یا المستجدات" نام نهاده‌اند و با عنوان فقه نوازل یا فقه واقع در ادبیات فقهی مذاهب اسلامی، مطرح هستند.

النوازل: جمع نازله در لغت به معنی مصیبت عظیمی است که در روزگار پیش می‌آید (ابن منظور، ۱۴، ۲۳۸ و فیروزآبادی، ۵۸/۴) و در اصطلاح شرعی به وقایع و مسائل جدیدی گفته می‌شود که در زمان های قدیم وجود نداشته و در مرور زمان پیدا شده است. (عبدالحق، ۱۴۲۸ق، ۹)

ابن عابدین حنفی می‌فرماید: مستحدثات به مسائل جدیدی گفته می‌شود که مطرح شوند و از طرف علمای متاخر حکم شرعی آنان بیان گردد در حالی که روایتی از اهل مذهب در آن مسئله وجود نداشته باشد (جیزانی، ۱۴۲۶ق، ۲۰).

اولین کتابی که با عنوان فقه نوازل در مذهب حنفی تالیف گردید کتاب " فتاوی النوازل " اثر ابو لیث سمرقندی (م: ۳۷۳ق) می‌باشد. بعد از آن کتاب "فتاوی قاضیخان اوزجندی" حنفی (م: ۵۹۲ق) به تالیف درآمده است. در مذاهب دیگر هم کتابهایی در جواب دادن به مسائل مستحدثه به رشته تحریر درآمده است؛ مانند: "أجوبة سحنون" اثر محمد بن سعید سحنون (م: ۲۴۰ق) در مذهب مالکی و کتاب "مسائل الامام احمد(م: ۲۷۵ق) در فقه حنبلی و کتاب "فتاوی ابن صباب(م: ۴۷۷ق) ، در مذهب شافعی می‌باشد.

در سالهای اخیر مصادر دیگری مانند فتاوی "اللجنة الدائمة للبحوث السعودية" و "فتاوی الاسلامیه عن دار الافتاء مصر" و "هیئہ کبار العلماء عربستان سعودی" مسائل مستحدثه جهان اسلام را بررسی و احکام شرعی آن را بیان نموده‌اند.

اهمیت بررسی مسائل مستحدثه

(۱) تبیین احکام شرعی این نوع موارد از مسائل مستحدثه، توسط اهل تخصص

(۲) غنی بودن فقه اسلامی، با توجه به کامل بودن دین اسلام به نظر می‌رسد که هیچ‌گونه سؤال شرعی بدون جواب کافی، باقی نماند.

(۳) ایفای نقش و انجام وظیفه شرعی توسط فقیهان اسلامی با توجه به موازین شرعی.

ذکر این نکته را لازم می‌دانم به اعتقاد اهل سنت راز و رمز بقا و پیروزی مذاهب فقهی اهل سنت در این نهفته است؛ که رهبران مذاهب فقهی نتایج و تفکر و استدلال خود را هرگز لا یتغیر و قطعی به شمار نیاورده‌اند، که هیچ شخص و شخصیتی حق نداشته باشد چیزی را از آن کم یا زیاد نماید بلکه غالباً خودشان صریحاً از یاران زمان خود و از پیروان بعد از خود خواسته‌اند که نتایج حاصله را مجدداً بررسی نمایند و با ترازوی عقل و پیمانانه‌های نقل مسائل را بررسی نمایند همان گونه که امام شافعی صریحاً به شاگردانش گفت: در کتابهایم اشتباهاتی وجود دارد آنها را تصحیح کنید و هر گاه در کتابهایم مطلبی را دیدید که خلاف قرآن و خلاف حدیث پیامبر بود؛ اعلان می‌کنم که از آن مطلب پشیمانم. (عسقلانی، ۱۴۰۴ق، ۶۲)

مسائل مستحدثه در فقه اسلامی از جایگاه بسیار مهمی برخوردار است فقیهان و علمای جهان اسلامی اهمیت زیادی برای این مسائل قایلند و در این میدان سعی و تلاش زیادی برای استخراج و استنباط حکم شرعی آنان انجام داده‌اند یکی از بزرگترین فقهای معاصر کرد زبان، که در زمینه برخی از مسایل مستحدثه فعالیت داشته؛ علامه عبدالکریم مدرس می‌باشد. ایشان فرزند محمد، از قبیله هوز قاضی در فصل بهار، مصادف با ربیع الاول سال ۱۳۲۳هـ. ق برابر با ۱۹۰۵م، دیده به جهان گشود. بعد از سن تمیز، شروع به تحصیل علوم دینی نمود. بعد از اتمام مقدمات صرف و نحو، به دروس منطق، آداب و تشریح و فلکیات و فقه اشتغال ورزید. و بعد از دانش اندوزی در مناطق کردستان عراق و

ایران، راهی مدرسه علوم دینی بیاره شد. و از آنجا عازم خانقاه مولانا خالد در شهر سلیمانیه و به خدمت علامه دهر شیخ عمر قره‌داغی شرفیاب گردید و افق‌هایی تازه از فراگیری علم و دانش به رویش گشوده شد. و در خدمت ایشان تحقیق و تدقیق علوم و نوشتن حواشی و تعلیقات را فرا گرفت و بعد از اتمام تمام سطوح علمی در سال ۱۳۴۳ق، فارغ التحصیل شد. و کمی بعد از طرف شیخ علاءالدین بیاره به عنوان مدرس مدرسه علوم دینی آنجا دعوت گردید. (مدرس، ۱۴۰۳ق، ۳۲۴-۳۲۵) استاد بیش از یک قرن عمر کرد و در سالهای آخر عمر پر برکتش هم، تدریس می‌کرد و در محضرش جمعی از علماء و طلاب از نقاط مختلف مستفیض می‌شدند. تا آن که در صبحگاه روز سه شنبه ۲۴ ماه رجب ۱۴۲۶ق، برابر با ۸ شهریور ۱۳۸۴ ش، مصادف با ۳۰ اوت ۲۰۰۵م، در شهر بغداد جان به جان آفرین تسلیم کرد. استاد بزرگوار، به دلیل کثرت تالیفاتش در میان دانشمندان اسلامی در عراق و ایران و ترکیه و سوریه و عربستان و اردن و کشورهای حوزه خلیج فارس، شخصیتی مشهور و شناخته شده است. وی در علوم مختلف اسلامی، چون فقه و کلام و به خصوص عرفان و تاریخ، و تذکره نویسی و جمع آوری تصحیح دواوین شعرای کرد دارای تالیفات و آثار با ارزشی است. ایشان بیش از شصت عنوان کتاب که بالغ بر بیش از صد جلد را تالیف کرده است. علامه مدرس به دلیل آنکه از سال ۱۹۷۶م، الی ۲۰۰۳م، رئیس انجمن (رابطه) علمای عراق بوده و منصب مفتی عراق را بر عهده داشته است؛ و از سال ۱۹۷۹م، الی ۱۹۹۶م، در مجمع علمی عراق عضو فعال بوده است؛ دارای فتاوی و اجتهاداتی است که به صورتی پراکنده در کتابهای مختلف ایشان و گاه در مجلاتی مانند ماهنامه «التربیه الاسلامیه» (نشر در سالهای ۱۹۷۶م، الی ۱۹۸۸م)، آمده است. در بین این فتاوی مواردی یافت می‌شود که مشتمل بر موضوعات مستحدثه است.

جنبه نو آوری: استاد مدرس در بیشتر کتابهایش آرای و نظریه‌های شافعیه را نقل نموده و کمتر ابراز نظر نموده است مگر در پاره‌ای از مسائل مانند خوردن قرص قطع خون قاعدگی در هنگام انجام فریضه حج، حکم تلقیح مصنوعی، حکم تصویر و حکم تقسیم اراضی و... که این آرای در آثارش آمده است. که بنده امیدوارم در حد وسع بتوانم نظر استنباطی ایشان را بررسی و با آرای دیگر فقهای دیگر اسلامی تطبیق نمایم. بررسی روش کار این بزرگان می‌تواند در فهم موضوعات فقهی طالبان علم را یاری دهد. به سبب مفتی بودن ایشان در دیار عراق، فتاواش اهمیت زیادی دارند بررسی این موضوع بدون تردید نه تنها در حوزه فقه بلکه در حوزه تفکر نوین اسلامی کاری نو و شایان ارزش است.

ب) پرسش‌های تحقیق

- ۱- علامه عبدالکریم مدرس در موضوعات جدید فقهی به چه روشی به استنباط حکم پرداخته است؟
- ۲- نقاط قوت و ضعف فتاوی ایشان چه مواردی است؟

ج) اهداف تحقیق

هدف کلی:

شناخت روش علامه عبدالکریم مدرس در جوابگویی به مسائل مستحدثه

اهداف جزئی:

- ۱- جمع آوری حکم مسائل مستحدثه در کتابهای استاد مدرس.
- ۲- تطبیق نظرات استاد مدرس با دیگر فقیهان مخالف و موافق در مذاهب اربعه
- ۳- بیان میزان تأثیر فتاوی مستحدثه استاد مدرس در حل مشکلات فقهی جامعه

د) مبانی نظری و پیشینه

نسبت به مسائل مستحدثه در آثار علامه مدرس اثر یا پایان‌نامه‌ای به این عنوان در فارسی و عربی نیافتیم. اما در ارتباط با علامه مدرس سه رساله به زبان عربی نوشته شده‌اند که جزئیات آنها به این شرح می‌باشند.

۱) الشیخ عبد الکریم المدرس و جهوده فی التفسیر، عبدالدائم معروف الهورامی پایان‌نامه ارشد در دانشکده امام اعظم در سال ۲۰۰۵م،

۲) الشیخ عبد الکریم مدرس و آرائه الکلامیه. عبدالجبار عبدالله حسن محمد جبوری به عنوان پایان‌نامه دوره ارشد دانشگاه اسلامی بغداد سال ۲۰۰۸م.

۳) جهود الشیخ عبد الکریم المدرس الفقهیه. عبدالله ملا سعید ملا ویس گرتکی به عنوان پایان‌نامه دوره ارشد دانشکده امام اعظم بغداد سال ۲۰۱۲م،

ه) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

علامه عبدالکریم مدرس از علمای برجسته‌ی معاصر و کردستان است که در زمینه‌های مختلف علوم شرعی و ادبیات کردی و عربی جایگاه نمونه و کم نظیر دارد. از جمله بخش‌های مهم فعالیت‌های ایشان فتاوی‌ای ایشان در زمینه‌ی مسائل مستحدثه است که در کشور ایران و به زبان فارسی در این مورد تحقیقی دانشگاهی ارائه نشده است. و به طور کلی نیز روش‌های استنباط علمای مبرز و مفتیان برجسته‌ی معاصر در زمینه‌ی مسائل مستحدثه، در رشته‌ی حقوق و فقه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بررسی روش کار این بزرگان در مورد مسائل جدیدی که پیش آمده‌اند می‌تواند در فهم موضوعات فقهی و اصول استنباط صحیح این گونه مسائل، طالبان علم و فقهای پس از آنان را یاری دهد. همچنین علامه عبدالکریم مدرس از آن دسته از علمایی است که دارای طریقت متصوفه‌ی نقشبندیه می‌باشد که از طریقت‌های مشهور و غالب کردستان است. بررسی مسائل مستحدثه در آثار ایشان خصوصا فتاوی‌ای ایشان می‌تواند درک بیشتر و واقعی از نوع برخورد علمای متصوفه‌ی کردستان و خصوصا علامه مدرس نسبت به مسائل جدید به ما ارائه دهد خصوصا از این جهت اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که معمولا تصور عمومی نسبت به منتسبین به تصوف این است که نسبت به مسائل جدید خود را در موضع عزلت و کناره‌گیری قرار می‌دهند. بنابراین انجام چنین تحقیقی زوایای حقیقی این مسائل ذکر شده را در حد مطلوبی می‌تواند روشن گرداند.

و) روش شناسی

روش تحقیق در این پایان نامه به صورت کتابخانه‌ای از نوع تحلیل محتواست و در برخی موارد به تحلیل داده‌ها می‌پردازد. این روش براساس پژوهش کتابخانه‌ای و با استفاده از کتب معتبر و منابع فقهی و اصولی و منابع معتبری که در بردارنده‌ی فتاوی‌ای علامه عبدالکریم مدرس می‌باشد انجام خواهد گرفت. در راستای رسیدن به هدف مورد نظر ابتدا مطالب مرتبط با موضوع از منابع مذکور، فیش برداری و سپس در یک فرایند منطقی آرای موجود در مسأله مورد بحث قرار گرفته و در پایان نتیجه و پیشنهادهای ممکن ارائه خواهد شد.

ز) ساختار تحقیق

این تحقیق تشکیل شده از چهار فصل با بیان مقدمه و در پایان همراه با ارائه نتیجه‌گیری می‌باشد. در مقدمه به بیان مسأله، پرسش‌های تحقیق، اهداف تحقیق، مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیق، اهمیت و ضرورت انجام تحقیق و روش انجام آن پرداخته شده است. در فصل اول کلیات و مفاهیم اساسی موضوع شامل معنی لغوی و اصطلاحی الفاظ مهم و در صورت نیاز شرح مختصری از آن اصطلاحات ارائه شده است. در فصل دوم به صورت مختصر و مفید زندگی و فعالیت‌های علامه عبدالکریم همراه با همه‌ی آثاری که از تألیف و تحقیق و گردآوری در زمینه‌های مختلف علوم شرعی و لغوی کردی و عربی داشته‌اند ذکر شده است. در فصل سوم به تحلیل و بررسی فتاوی‌ای علامه مدرس پرداخته شده است و در حد توان فتاوی‌ای مهمی از مسائل مستحدثه از علامه مدرس در موضوعات مختلف و ابواب مختلف فقهی و به ترتیب باب بندی کتب شافعیه بر اساس ترتیب کتب فقهی ارائه شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. در فصل چهارم نیز به صورت مختصر نتایج حاصل شده و پیشنهادات لازم بیان شده است.